

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Рижкової Дарини Сергіївни
«НОМО URBANUS як нова ідентичність», поданої на
здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія, філософія
культури

Початок ХХІ століття ознаменувався загостренням колізій між самопізнанням і самоусвідомленням, самопізнанням і самопрезентацією, розбалансуванням між ставленням людини до себе та очікуваннями середовища. Взірці ідентичності, що надавалися соціокультурною реальністю, набувають емпіричного характеру, а сама ідентичність виступає в якості специфічного колажу. Розширення інформаційного простору та становлення глобальних мереж не лише демонструють можливості технологічних проривів і становлення «плинної сучасності» (З. Бауман), змінюється соціальне Я у хронотопі сучасного міста. Осмисленню становлення Номо Urbanus як нового типу міської ідентичності, що є відповіддю на сучасні трансформаційні процеси, присвячено дисертаційне дослідження Дарини Сергіївни Рижкової.

Тема дисертації є **актуальною** як у теоретичному, так і практичному аспектах: по-перше, у вітчизняному філософсько-культурологічному просторі майже відсутні наукові роботи з такої тематики; по-друге, сучасність засвідчує посилення процесу урбанізації, що призводить до зменшення частки сільського населення; по-третє, технологізація як одна з характеристик сьогодення впливає на урбанізацію та викликає не лише позитивні зміни, але й породжує конфлікти та парадокси у визначенні людиною власної ідентичності.

Тема даної роботи обумовлена нагальними проблемами сучасного філософського дискурсу: простежити трансформаційні процеси соціокультурного феномену ідентичності, прояснити характер опозиції ідеальних типів «містянин – мешканець міста», окреслити топологію міського типу як соціокультурного чинника формування нової ідентичності сучасної людини. **Мета дослідження** – визначення специфіки та характерних рис Homo Urbanus як нового типу міської ідентичності, що відповідає темі дисертаційної роботи.

Широке коло поставлених дослідницьких завдань, серед яких аналіз феноменів міста та ідентичності, проблем і перспектив визначення міської ідентичності та специфіки самоідентифікації в сучасному місті (с. 16), зумовили необхідність залучення великого арсеналу дослідницьких методів та підходів. Авторка ретельно підійшла до вибору **методів дослідження**, що позитивно вплинуло на широту дослідницьких питань до джерел та новизну роботи. Перш за все, ідентичність та місто розглядаються дисертанткою у контексті **поліпарадигмального підходу**, що засвідчує глибокий аналіз зазначеної проблеми.

У центрі уваги дослідниці опиняється трансформація ідентичності у хронотопі сучасного міста та місто як результат взаємодії між простором і його мешканцями. Взаємообумовленість цих процесів засвідчує важливість урахування філософсько-культурологічною парадигмою виникнення нового модусу людського існування – Homo Urbanus. Homo Urbanus як філософсько-антропологічний концепт покликаний виразити сутність і спрямування новітніх трансформаційних процесів сучасності. Таким чином, дослідження Дарини Сергіївни розкриває означену тему в потрійній перспективі, що створює можливість її плідного вивчення.

Місто та ідентичність постають феноменами, які складаються з множинності модусів: архітектурного, соціального, просторового та політичного, релігійного, культурного, етнічного, лінгвістичного, гендерного, національного тощо. Використовуючи переваги синтетичної

методології, авторка доводить, що цілісність як базова універсалія людського існування, зазнає значних трансформацій. «Множинність ідентичностей людини призводить до того, що вона може навіть втратити чіткий образ «Я», що може призвести до кризи ідентичності» (с. 31). Сама ідентичність набуває нової конфігурації, де проблема взаємодії людини і спільноти не може бути досліджена дихотомією «позитивна/негативна ідентичність».

У підрозділі 1.2 дисертації Дарина Сергіївна звертається до феномену міста як важливого чинника «становлення людської культури», котрий «часто виявляється підтекстом і контекстом для дії, що розгортається в його діях» (с. 41). На основі цього аналізу дисертантка синтезує уявлення про специфіку урбаністики, що вплинула на формування філософії міста, де вперше за довгий час відбулося «повернення» людини у проблематику міста.

Дарина Сергіївна констатує зміну концепції міста в сучасному філософсько-культурологічному дискурсі. Ця ситуація пов'язана з процесами глобалізації, технологізації, інформатизації. Останні, трансформуючи символи культурної спадщини, породжують новий соціальний простір міста, де відбувається відмова від монументальності, величності, раціоналізованої краси; відмова від «приреченості» й укоріненості. Місто постає «простором споживання вражень і матеріальних цінностей» (с. 56).

«Олюднення» міського простору (Р. Барт), як підкреслює авторка, надало можливість окреслити характер взаємодії феноменів ідентичності та простору. Ця взаємодія постає як єдність у багатоманітності, що супроводжується виникненням нового смислоутворюючого підґрунтя. Важливою думкою роботи є послідовне і поетапне обґрунтування цієї ідеї стосовно процесів, що відбуваються на різних рівнях міського простору.

У підрозділі 2.1 обґрунтовуються концепти «місто-спільнота» (спільноти містян, що існують у часі) та «місто-територія» (архітектурні форми, міська інфраструктура тощо, що існують у просторі) як такі, що репрезентують міську ідентичність. Таким чином, міський хронотоп представлений у дослідженні як напластування, взаємодія та ущільнення

«просторових локусів», «місць», створюючи умови для трансформації ідентичності суб'єктів. Дослідниця доводить: «Образ сучасного міста є децентрованим, він являє собою сукупність просторових локусів, кожен з яких наділений своєю домінуючою функцією, своїм особливим ступенем свободи/нормативності поведінки» (с. 63).

У роботі обґрунтовується концепт «бренд міста», що постає одним із чинників конструювання міського простору. Цей концепт спрямований на формування привабливого образу, пов'язаного із тиражуванням цінностей, символів, комунікаційних зв'язків (с. 82). Напруженість зазначеної ситуації визначає певну аксіологічну «розірваність» сучасного міста, у результаті чого історична пам'ять постає вибіркоким символічним капіталом, знаменуючи мозаїчність, еkleктичність міського простору, потребує залучення суб'єктів до інтенсивного переживання теперішнього. Ідеться про набуття містом рис пост-сучасності, де «порожні простори» (М. Гайдеггер) втрачають модус, який визначав можливість перебування людини на самоті.

Якщо онтологічний вимір міського простору позиціюється у дисертації через місто-територія та місто-спільнота, то онто-антропологічний зміст відображений за допомогою образів «мешканець міста» та «містянин». Ці образи утілюють модуси людського існування за допомогою опозицій «традиція – новація», «модернізм – постмодернізм», «класична культура – некласична культура» тощо. Так, містянин, на відміну від мешканця міста, змушений конструювати власну ідентичність, яка не є визначеною. Ця ситуація, на думку авторки, змушує людину позбутися минулого і не думати про майбутнє, що свідчить про кризу ідентичності.

У третьому розділі дисертації Дарина Сергіївна переконливо доводить, що інформатизація сучасного міського простору змінює культурні передумови формування людини, що раніше були чітко окресленими. Масовізація, популяризація, фрагментизація культурних символів розпоршує той потенціал міста, що виступав запорукою збереження ідентифікаційних маркерів. Місто ніби «грає» з людиною, надаючи їй

можливість самотійно обирати топос свого існування. Ця ситуація поєднує (свобода вибору) і водночас розмежовує (різні міські простори) містян і мешканців міста. Дисертантка підкреслює, що позбавлені простору для діалогу вони все більше віддаляються один від одного.

Термін «трансформація ідентичності» набуває системного змісту – він охоплює радикальні зміни на рівні культури: системи оцінок, критеріїв, моделей ідентифікації та взаємодій, принципів символічного споживання та виробництва. Не обмежена національними, релігійними, гендерними, політичними та іншими маркерами ідентичність виступає своєрідним бриколажем, який поєднує різноманітні символічні системи, де відсутні завершеність і структурованість. Людина виступає проектувальником власної ідентичності, що набуває мозаїчного характеру.

Названі обставини дозволяють дисертантці констатувати появу нового типу ідентичності: *Homo Urbanus* – ідентичність, що відповідає умовам сучасного міста. У контексті плинної сучасності ця ідентичність постає незавершеним конструктом, соціокультурною проекцією культуротворчої діяльності людини; у контексті міста – матрицею, що продукує нові форми комунікації. Ці форми постають глобальними і наднаціональними, структурують абсолютно новий урбанізований простір.

Безумовною ознакою авторської новації є філософсько-антропологічне осмислення «*Homo Urbanus*» саме в якості концепту, котрий здатний ухопити динаміку міста, долаючи своєрідний «розлом»: місто-спільнота та місто-територія постають єдиним культурним простором урбанізованої сучасності. Концептуалізація «*Homo Urbanus*» і надання йому змістовного, а не описово-ілюстративного сенсу відкриває можливості подальшого дослідження трансформації ідентичності «на тлі постсучасності» (с. 163).

Потрібно також зазначити, що проблеми, котрих торкається Дарина Сергіївна у своєму дослідженні, такі як природа трансформаційних процесів ідентичності, опозиція «містянин – мешканець міста», феномен «*Homo*

Urbanus», не мають єдиного вирішення. Тому й авторська позиція щодо деяких ключових моментів означених проблем може бути дискусійною.

Висновки містять підсумки всього дослідження і є науково достовірними й виваженими. Структура дисертаційної роботи дозволила здійснити філософсько-культурологічний аналіз феномену і поняття Номо Urbanus.

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

Відзначаючи високий теоретичний та методологічний рівні наукового дослідження, означені дослідницькі завдання та відповіді на них, використання значної кількості англomовного наукового матеріалу, вважаємо необхідним звернути увагу на певні зауваження.

1. Робота містить ґрунтовне термінологічне осмислення «ідентичності» та «міста». На жаль, авторська позиція окреслює характерні риси соціальної складової зазначених феноменів, натомість аналізу культурної складової, що виступає смислоутворюючою матрицею, присвячено набагато менше уваги.

2. У підрозділі 2.2 авторка розглядає екзистенціал «самотність» у контексті дихотомії «містянин – мешканець міста», проте проблема соліпсизму у хронотопі сучасного міста, де відбувається становлення Номо Urbanus як нової ідентичності, потребує більш чітких критеріїв її визначення.

3. Не зважаючи на те, що дисертантка звертається до модусів ідентифікації людини, поза увагою залишається питання технологізації життя містянина. Однак цей модус (технологізація) є одним із основних чинників «розгортання» сучасної кризи ідентичності.

Наведені зауваження не заперечують теоретичної та практичної цінності проведеного дослідження дисертації, мають скоріше рекомендаційний характер.

Усі положення дисертації, її **висновки та результати** містять безперечні ознаки оригінальності й новизни та відкривають подальші дослідницькі перспективи за означеними гуманітарними напрямками.

Дисертація Дарини Сергіївни Рижкової «НОМО URBANUS як нова ідентичність» є творчим, самостійним дослідженням актуальних проблем філософської антропології та філософії культури, що підтверджується апробацією у міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях, у тому числі за кордоном. Основний зміст роботи та висновки викладені у 11 публікаціях, з яких 4 статті опубліковано в наукових фахових виданнях з філософських наук, 2 – у зарубіжних наукових періодичних виданнях.

Дисертаційне дослідження «НОМО URBANUS як нова ідентичність» відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а його авторка Рижкова Дарина Сергіївна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури.

Офіційний опонент,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри ЮНЕСКО
«Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін
Харківського національного технічного
університету сільського господарства
імені Петра Василенка

С. Г. Пилипенко

